

VIAȚA RELIGIOASĂ ÎN OPERA LITERARĂ A LUI MIHAIL GAȘPAR

RELIGIOUS LIFE IN THE LITERARY WORK OF MIHAIL GAȘPAR

Valentin BUGARIU

Universitatea „Eftimie Murgu” din Reșița

Facultatea de Științe Economice și Administrative

Centrul Universitar Caransebeș

E-mail: bugariu_vali@yahoo.com

Abstract:

This article wants to reveal the religious life of the writer Mihail Gașpar. Orthodox priest, fighter for national rights, writer, Gașpar confesses his own religious life through his work. He manages to create an authentic Christian atmosphere both through the lexis and the Christian ritual. Sacred spaces such as the church or monastery, altar servants (metropolitan bishop, priest), sacred books (Gospels), the sacraments of the Church (Eucharist, Matrimony), rebuild a world of orthodoxy in XIX Century Romania.

Key words: *clergyman, monastery, icon, saint, saint' lives, gospel, martyr, metropolitan bishop, cup.*

Cuvinte cheie: *cleric, mănăstire, icoană, sfânt, Viețile Sfinților, Evanghelie, mucenic, mitropolit, potir.*

Există de-a lungul scrierilor lui Mihail Gașpar mai multe elemente ale existenței religioase. Acestea rezidă în primul rând în calitatea de cleric a autorului lor, dar și, în principal, în calitatea de cercetător al religiei în diferitele ei ipostaze. Într-o misivă adresată unui prieten, Mihail Gașpar se destăinuie: „Lumea esternă nu mă interesează absolut afară de părinți și voi, neuitaților mei amici. Mă cufund sara în <<Viețile Sfinților>> și <<Evanghelie>> și atunci parcă îmi cresc aripi iar eu mă înalț la sfere mai înalte sus până unde nu mai poate pătrunde lutul ce-l numim om. [...] Mândria am pierdut-o, precum și ambiția mea, ca două însușiri care nu pot fi plăcute înaintea Creatorului. <<Fii umilit că Domnul te va înălța>> (Iacob C. XIII. v. 8, C. 17)" [1].

Viața religioasă este prezentată comparativ: trecutul măreț față în față cu prezentul mizer. Epoca lui Ștefan cel Mare este una de apogeu a manifestărilor religioase, astfel că pe lângă valorile arhitecturale ale eclesiei, întâlnim fapte personale ale credinței.

Însăși revenirea din pribegie a domnitorului legitim este prevestită de minuni: „La mănăstirea Hârlăului, icoana Maicii Domnului a început să lăcrimeze, iar mucenicul Gheorghe din cadrul aurit ridicase într-o bună dimineață spada ca de atac"[2]. Încăunarea este făcută de mitropolitul Teoctist al Moldovei: „Mitropolitul Teoctist, la locul numit Direptate, în fața obștii întrunite a turnat pe capul lui Ștefan mirul regilor..."[3].

Peste ani, autorul bănațean înfățișează o întâlnire între mitropolitul deja vârstnic și tânărul domn: „Voia tocmai să întrebe ceva, dar în clipa aceea se deschise în lături ușa grea de stejar, lăsând să intre înăuntru cinstita față a mitropolitului Moldovei, Teoctist, care unse cu mirul crailor pe câmpul <<Direptății>> capul sfânt al tânărului domn.

Ca un copil sări Ștefan înaintea bătrânului cleric, care-și deschise brațele slăbite de bătrânețe și-l strânse la pieptul lui cu drag. Boierii toți se închină adânc, cum se și cuvenea înaintea celui dintâi păstor al turmei credincioase din țară^[4].

Un caz aparte de credință este cel al boierului Nicolae Brateș, apropiatul mesean al domnitorului. La reîntâlnirea cu un prieten, Călin Bourean zice: „Ce minunate sunt căile Domnului!”[5]. Invocă numele lui Dumnezeu în momentul când vorbește despre viitorul său în dialogul purtat cu Tudora, aceasta împărtășind la rândul ei credința boierului: „-Viața omului e în mâna lui Dumnezeu, grăi boierul. [...]

Tudora: Fie după voia lui Dumnezeu.

Nicolae Brateș: Care om știe ursita altuia? Doar în cartea Domnului ochi omenești nu știu să privească”[6].

Credința este prezentă alături de Brateș în toate momentele vieții sale: „Trase cuțitul din tureasca cizmei, îl șterse de mâneca dolmanului stacojiu, își făcu o sfântă cruce și-l împlântă în friptură”[7].

Un eveniment religios descris de autor este Taina Cununii, dintre domnitor și Evdokia din Kiev; cu acest prilej este arătată și credința miresei: „Ajunși la biserică, fură întâmpinați de mitropolitul țării cu înaltul cler. După sărutarea Sfintei Evanghelii, se deschiseră ușile tinerei perechi [...]. Serviciul începuse. [...] Nourași de fum albaștrii pluteau peste mulțime și mirosul de tămâie sfîntea parca mileiul acesta. Cântările duioase ale bisericii ortodoxe, cu timbrul acela de durere ascunsă, planau peste mulțime. [...] În jurul ei, o lume întregă împletea cu totul alte gânduri. Nourași de fum albastru se legănau urcându-se treptat spre bolta cuprinsă într-un amurg mistic. Cântările duioase ale bisericii orientale copleșeau cuprinsul catedralei. [...] Hristos a fost Fiul lui Dumnezeu și a purtat crucea pentru că așa a fost hotărârea dumnezeiască. Și noi vom lua pildă...”[8].

Slujitorii bisericii sunt cu totul deosebiți; astfel avem creionată misiunea preoțească a părintelui Nicolae: „-Hm... vezi Dumniata, n-am mâncat de-aseară. Azi am liturgisit, m-am împărtășit cu pelița Domnului. [...]

-Sfinția-Ta știi Scripturile.

-Apoi, minuni au fost și vor fi, căci minunile le face Domnul. Puterea lui; noi ne îngrozim numai și căutăm să ne pocăim. [...] Și părintele Nicolae făcu o cruce mare, pravoslavnică. [...]

-Nu cer eu brațul Sfinției Tale. A fost când a fost, da acum – potirul și molitvelnicul”[9].

Un mediu distinct al vieții religioase îl reprezintă mănăstirea ortodoxă, slujitorii ei, minunile și activitățile din cuprinsul zidurilor ferecate: „În amurgul serii mănăstirea Hârlăului apare ca o zână din basmele bătrâne, cu pereții ei albi și turnurile subțiri. Ca bătaia unei inimi îngrozite se aude toaca sunând de rugăciune. [...] Prin cerdacurile pardosite cu lespezi mari de piatră, răzimate de stâlpi măiestriți de mâna meșterilor din țări străine, grăbesc tăcuți spre biserică ca niște fantasme închipuite ca și timpul monahii sfioși”[10].

O activitate cotidiană a monahiilor din mănăstirile Moldovei este cea culturală, cărturărească, de litografiere a unor cărți, adevărate cronici ale domniei lui Ștefan: „Călugării de la mănăstirile Moldovei frunzăreau paginile groase ale cărților bisericesti leat 1457 de la nașterea Mântuitorului Iisus Hristos”[11].

Peste toate aceste manifestări stă credința de nestrămutat a domnitorului moldovean: „Dumnezeu e cu noi, Dânsul ajută pe cei ce i se încred, nu ne va lăsa El pe noi”[12].

La celălalt pol al credinței stau vremurile contemporane în care autorul și-a scris opera. Contextul politic și social a fost defavorabil dezvoltării religiei sub o stăpânire străină în Transilvania și Banat care a dorit din răspuțeri chiar stărpirea manifestărilor culturale în limba română: învățământul și religia ortodoxă. Situația religioasă este cea a satului natal, cu oameni înstrăinați de credința lor: „Și ei și popii îi ziceau: tu [...] la biserică sătenii mei nu umblau. Nu umblau de fel. Din când în când și la întâmplare dacă rătăcea vreunul. Ziceau că d-aia au doi popi, să se roage aceia la Dumnezeu pentru dânșii. Și aceia se și rugau. Cu deosebire popa Ion o duse

chiar într-acolo, încât la finea sfintei liturghii când se întorcea către popor (înțelege = biserica goală) făcând semnul crucii și zicând: <<Mântuiește Doamne poporul Tău>> se obicnuise să mai adauge: <<și-i ține năravul>>"[13].

Religia în sine decăzuse și din pricini interioare sistemului bisericesc: „-[...] Vrei să vezi preoți, mergi în Apus și vei vedea ce va să zică a fi preot. Acolo preotul e tot sufletul comunei sale. Totul. La noi un biet zilier, care-și mântuie activitatea în formalități din care duhul a pierit de mult"[14]. Chiar cu aceste lipsuri și acum există clerici cu totul excepționali; un exemplu este Coriolan din romanul *Altare dărmate*, fiul popii Sofron din Potlogi: „-Iacă pe Coriolan. A făcut matura, l-am dus la Cernăuți la teologie, bine; l-or făcut doctor, tot bine. Numai când gândeam că e bine, țop, mi se apucă să se ducă la Paris, d-acolo la Oxford..."[15].

Din universul scrierilor autorului bănățean ne apar și scrieri religioase, cu tematici luate din Noul Testament; așa este povestirea inedită (nu a fost menționată de niciun istoric literar!) pierdută prin pagini îngălbenite de foileton literar: *Rabbi de la Galileia*, în care personajul principal este Mântuitorul Iisus Hristos care vindecă pe cei bolnavi: „Iisus Hristos încă nu părăsise Galileia și țărmul Mării Ghenizaretului, dar vestea despre minunile Lui pătrunse aproape până în Sichem, un oraș bogat situat între grădini de vii din ținutul Samaritenilor"[16].

Izbăvirea animalelor și tămăduirea oamenilor de boli este cerută de la Mântuitorul Iisus Hristos, mai întâi de Obed, „un bătrân avut" din Sichem, apoi de un roman, Publius Septimus, „căpitan" în oastea romană. În cele din urmă Iisus vindecă durerea unui copil al unei văduve din Sichem, la rugăciunile pruncului: „Biata mamă plângea și ținea în brațele-i slăbite corpul galben transfigurat al copilășului ei bolnav, care tremurând de friguri o ruga ca să trimită după Rabbi, care iubește copiii, care satură pe cei flămânzi și vindecă cu atingerea mâinii sale pe cei morboși. Mama răspunse plângând: <<Cum poțtești dragul meu să te părăsească mama, pentru a căuta pe Rabbi prin Galileea? Obed e bogat și are mulți servitori, aceștia L-au căutat pretutindeni și nu au dat de El. Septimius e puternic, dispune de mulți soldați, i-am văzut trecând pe aci – nu L-au găsit. Iisus e departe și nu cunoaște durerile noastre>>.

Dar copilul o rugă, dorind să-L vadă pe Iisus, și-i murmură numele Lui printre buzele înviorate. [...]

Și din nou țipă copilul: <<Mamă eu vreau să văd pe Iisus!>>.

Și iată... ușa se deschise și blând și iubitor grăi băiatului:

<<Aici sunt!>>"[17].

Concluzii:

Acest articol vrea să scoată în evidență viața religioasă a scriitorului bănățean Mihail Gașpar. Preot ortodox, luptător național, scriitor, Gașpar mărturisește propria sa viață religioasă prin intermediul literaturii sale. Reușește fără eforturi să creeze o autentică atmosferă creștină prin intermediul lexicului dar și a ritualului creștin. Spațiile sacre (biserica, mănăstirea), slujitorii altarului (mitropolit, preot), cărțile de slujbă (Evanghelie), Tainele Bisericii (Împărtășania, Nunta) refac o lume a credinței ortodoxe din România veacului al XIX-lea.

BIBLIOGRAFIE

1. Cf. Radu Flora, Virgil Vintilescu, *Documente literare*, Editura Facla, Timișoara, 1971, vol. I, p. 297.
2. Mihail Gașpar, *Fata vornicului Oană*, Ediție îngrijită, studiu introductiv de George C. Bogdan și Doina Bogdan-Dascălu, p. 94. (Se va prescurta în continuare *Fata vornicului...*).
3. Mihail Gașpar, *op. cit.*, p. 95.
4. Mihail Gașpar, *Din vremuri de mărire*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, tabel cronologic și bibliografic de George C. Bogdan și Doiana Bogdan-Dascălu, Editura Facla, Timișoara, 1982, p. 99. (Se va prescurta în continuare *Din vremuri...*).
5. Mihail Gașpar, *op. cit.*, p. 49.

6. Mihail Gașpar, *Fata vornicului...*, p. 60, 63, 65 passim.
7. Mihail Gașpar, *op. cit.*, p. 27.
8. Mihail Gașpar, *Din vremuri...*, p. 137-138; 144.
9. Mihail Gașpar, *Sub Ștefan Vodă*, în „Cosânzeana”, Orăștie, 1911, nr. 1, p. 19-21 passim.
10. Mihail Gașpar, *Din vremuri...*, p. 32.
11. Mihail Gașpar, *op. cit.*, p. 95.
12. Idem, *ibidem*, p. 161.
13. Mihail Gașpar, *Unde ești copilărie?* în „Drapelul” 1912, nr. 131, p. 1.
14. Mihail Gașpar, *Altare dărâmate*, în „Drapelul” 1909, nr. 135, p. 2.
15. Mihail Gașpar, *op. cit.*, în „Drapelul” 1909, nr. 134, p. 1.
16. Sorin (Mihail Gașpar), *Rabbi de la Galileia*, în „Drapelul” 1906, nr. 37, p. 1.
17. Mihail Gașpar, *op. cit.*, p. 2.